

CEGLÉDI ZOLTÁN: ELŐVÁLASZTÁS, DE MI ELŐTT?

A 2014-es országgyűlési, europarlamenti és önkormányzati választások eredményeinek értelmezései során ahány elemzést olvasunk, annyiféle, drasztikusan különböző konklúzióval találkozunk. Egyetlen közös pont lelhető fel: mindenki regisztrálta a Fidesz-kormány úgymond demokratikus ellenzékének (értsd: a Jobbikon és az LMP-n kívüli ellenzéki pártok) súlyos kudarcát. Arra azonban, hogy miért volt sikertelen ez a politikai közösség az újabb kétharmad megakadályozásában, az euroszkeptikus pártok (Fidesz, Jobbik, LMP) uniós parlamenti arányának mérséklésében, illetve Budapest főpolgármesteri posztjának visszahódításában is, már igencsak eltérő válaszok születtek. Épp ezért az előttünk álló választásokon e kudarcok megismétlését, illetve mélyítését is különböző megoldási javaslatokkal kerülnék el.

Ezek sorában az egyik, javasolt eszköz az ellenzéki előválasztás gondolata. Mielőtt azonban erre rátérnék, fontos egy elhatárolást tenni. A 2014-es, tripla ellenzéki fiasco ugyanis többek értelmezése szerint azt üzeni, hogy az ellenzéki együttműködés bármely konstellációja (teljes összefogás, teljes autonómia, részleges összefogás) azonos eredményre vezet. Ahogy a Republikon Intézet írja az előválasztási javaslatában: *„a három választás eredménye azt mutatta, hogy az együttműködés formája kevésbé határozza meg az eredményt: a választók lényegében elfogadták és alkalmazkodtak mindhárom felálláshoz.”* Önellentmondás egyfelől azt állítani, hogy akár a közös lista és koordinált jelöltállítás, akár a teljesen külön listák, akár a részben közös (Bokros Lajos), részben egymás ellen induló jelöltek metódusát választom, ettől független a választói reakció, másfelől viszont állást foglalni az előválasztás, és ezzel a választáson induló szervezetek adott típusú együttműködése mellett.

Ha az együttműködés formája (sőt: hiánya) sem igazán hat az eredményre, mi célból tartunk előválasztást az együttműködéshez?

Meggyőződésem szerint az ellenzéki szavazatok számát igenis döntő mértékben befolyásolja, hogy milyen választási lehetőségeket tárunk a választópolgárok elé. Az a tény, hogy a 2014-ben az ellenzéki térfélen drasztikus kudarcot hozó, közös országos listával és koordinált egyéni jelöltekkel lebonyolított országgyűlési választáshoz képest az EP-választáson és az önkormányzati választáson sem csökkent érdemben az ellenzéki szavazatok aránya, inkább a fenti állítást igazolja. A „teljes összefogás” kudarcélménye, az ilyenkor törvényszerű elpártolás és csökkenő választói aktivitás dacára érték el alig egy hónap múltán a külön EP-listák a hasonló eredményt. Némiképp profán példával élve: ha egy cukrászda egy nyilvános botrányt kavaró, tömeges szalmonella-mérgezést követő hónapban is ugyanannyi fagyaltot ad el, mint a mérgezés hírére megelőzően, abból sem az következik, hogy általános attitűdként a vásárlóknak mindegy, hogy a fagyalt mérgező-e. Sokkal inkább azt kezdjük el keresni, hogy milyen egyéb hatás (szezonális, pozitív reklám, divat, egyebek) változása hozott be új vendégeket, és egyenlített ki ezzel a mérgezés hírére távol maradók jelentette kiesést.

Nem szabhatjuk tehát gombhoz a kabátot: előbb annak az együttműködési metódusnak a meghatározása szükséges, mely leginkább szolgálja a kívánt célt (Fidesz-ellenes szavazatok maximalizálása), és ezt követően érdemes az előválasztásról, mint az együttműködés kereteit megadó, hatékonyságát és stabilitását növelő elemről vitát folytatni. Az eddig elkészült, részletes előválasztási javaslatok közül a Republikon a 2018-as országgyűlési képviselőválasztásokon az egyéni jelöltek, valamint a közös miniszterelnök-jelölt személyét illetően szorítaná előválasztás útján történő közös jelölésre a pártokat és politikai mozgalmakat. A Párbeszéd Magyarországért Párt mind a 199, azaz az egyéni és a listás mandátum sorsát is előválasztással döntené el. Választástechnikai szempontok, valamint stratégiai és (merjünk legalább egy kisebb kitérő erejéig ilyen elemeket is felsorakoztatni) morális megfontolások alapján is teljesen különböző

módon minősülhetnek a különböző „előválasztott” pozíciók. Ezért azt az alapkérdést, hogy „jó ötlet-e” az előválasztás, szintén e posztok relációjában lehet csak megválaszolni.

Kezdve a legegységesebb elemmel: az egyéni képviselőjelöltek esetében mind a jelenleg hatályos, mind a korábbi, kétfordulós rendszer az együttműködést honorálta. 2014-et megelőzően ez jellemzően a második forduló előtti visszalépésekkel valósult meg, az egyfordulós, többségi elvű, győzteskompenzációval aránytalanított aktuális rendszerben pedig a 2:1 felállítás előzetes kialakítását feltételezi. Utóbbi esetben a homályos köztes kontúrokkal bíró, átjárható szavazótáborokkal rendelkező Fidesz és Jobbik jelöltjei külön indulnak, megosztva a szavazatokat, míg velük szemben egyetlen baloldali/liberális jelöltet állítanak az együttműködő pártok. E jelölt kiválasztására jó eszköz lehet az előválasztás (a később tárgyalandó problémákkal). A helyi közösség lényegében megelőlegezi a későbbi, „éles” döntését, amikor kiválasztja a jelölt-jelöltek közül a későbbi, ellenzéki induló személyét. Ugyanott, ugyanazok, ugyanolyan szempontok alapján döntenek a közös ellenzéki jelöltről, mint majd az országgyűlési képviselők választása során a Fidesz-Jobbik alternatívájáról. Egy kellőképpen reprezentatív előválasztás releváns képet ad adott választókerület politikai viszonyairól, képes a szavazókat adekvát módon (helyi választás, helyi jelöltről) aktivizálni és kondicionálni, hozzájárul a későbbi, közvetlen választás sikeréhez. A jelenlegi választási rendszer legfontosabb eleméről beszélünk: az ellenzék számára (is) döntő fontosságú, hogyan szerepel a 106 egyéni jelölt.

A közös miniszterelnök-jelölt előválasztása fentiekől teljesen eltérő megítélésű ötlet. Önmagában az a döntés, amellyel az előválasztáson résztvevő pártok közös kormányfő-jelölt állításában állapotodnak meg, már előrevetíti a 2014-es „Kormányváltók” összefogásában tapasztalt, legkárosabb elem megismétlődését, vagyis a pártok önmeghatározásának feladását, a pártspecifikus választói csoportok elidegenítését. A közös miniszterelnök-jelölt mögé javarészt csak olyan választók sorakoznak fel, akiknek önmagában a kormányváltás technikai megvalósítása a fontos, és az alternatíva tartalmi elemei, pontos résztvevői, generálisan a folytatás, maga a kormányzás már nem. Az az előválasztás, ami közös miniszterelnök-jelölt kiválasztására szolgál, megmutathatja, hogy kié a legnagyobb (relatív) támogatottság az ellenzéki szereplők közül, de szinte lehetetlen feladatra vállalkozik, amikor az ilyen módon integrált, aktív szavazói körön túlról, a pártoktól távolságot tartók csoportjából igyekezne új szavazókat bevonni. Sokkal speciálisabb, adott csoportra szabott üzenetekkel (azaz, zárójelben megjegyezve: hiteles és önazonos politikával) tud jelentkezni az a párt, amelyik nem úgy próbálja a bizonytalanokat saját programjának megnyerni, hogy közben már elkötelezte magát egy másik párt kormányfő-jelöltje mellett.

Mindemellett érdemes a magyar választási rendszer sajátosságait is figyelembe venni: míg az egyéni képviselőjelöltek esetében az előválasztás sok elemében megelőlegezi, modellezi a későbbi, valódi voksolást, addig a későbbi kormányfő személyéről közvetlen módon nem dönt a választó. Ez az előválasztás ezért nem képezi le a későbbi országgyűlési választást, sőt, amennyiben mégsem közös országos listával vágnának neki a választásnak a pártok, úgy mindazok listás szavazatesélyét rombolja, akik nem az előválasztást nyert jelöltet delegálták. Relevánsnak ható érv szokott lenni az Egyesült Államokban rendezett előválasztások és a magyar koncepció összehasonlításakor, hogy a két nagy amerikai párt belső ideológiai platformjai között sem kisebb a távolság, mint a magyar ellenzék pártjai között, előbbiek mégis képesek az előválasztásokat követően egy elnökjelölt mögött felsorakozni. A 2016-os év e tekintetben bőven szolgált példával: Sanders és Clinton politikai hitvallásának (főleg kezdetben markáns) különbözősége, vagy éppen a teljes republikánus pártelittel szemben a jelöltséget „kívülről” kiharcoló Trump esete után bátran kijelenthető, hogy programok szintjén a magyar ellenzék sem kevésbé egységes (vagy jobban szétartó), mint az amerikai pártok belső platformjai. Lényeges különbség azonban, hogy a magyar pártok deklaráltan önálló szervezetek, létrejöttük a korábbi MSZP-SZDSZ kormányok háttérét adó pártok és holdudvar sok feszültséggel és sérelemmel kísért szétszakadásának következménye. A „belső ellenséggel” szembeni vereség a miniszterelnök-jelölti előválasztáson egyúttal az önfeladást is jelentené számukra – hiszen annak javára kellene pártpolitikai ambíciójuk legjelentősebb eleméről

lemondani, akivel szemben szervezetüket, politikai közösségüket létrehozták, illetve maradványként működtetik.

Röviden tehát: a közös miniszterelnök-jelölről szóló előválasztás ellenjavallt, mert a listákra leadott szavazatok helyett egy fiktív, közvetlen kancellár-választás főpróbája, és téves stratégiai döntésekre vezeti az ellenzéki szereplőket, akiknek a listás szavazatokat kellene maximalizálniuk. Ellenjavallt a létező ellenzéki pártok vezetősége, tagsága, szimpatizánsi köre által gyakorolt kölcsönös, mély és elutasító ellenszenv okán, melyek drasztikusan rombolnák az elméletileg közös kormányfő-jelölt belső támogatottságát (amíg a demokrata pártban kezelhető, marginális ellenvélemény a „Bernie or Bust”, addig a magyar ellenzéki pártoknál gyakran főszabály a másik vezetőjének emocionális és végletes elutasítása). Utóbbi probléma a 2018-as választásokig hátralévő időben már kezelhetetlennek látszik, egy előválasztás pedig nem megoldaná, hanem katalizálná azt.

A Párbeszéd Magyarországért Párt (PM) által javasolt, országos listára is kiterjedő előválasztásról egészen röviden kijelenthető: ez az az elem, amelyik végképp szembemegy a jelenleg hatályos választójogi szabályozás logikájával. Mindaddig, amíg a valódi választáson nem nyitott listákon válogatja össze a szavazó a számára szimpatikus politikusokat, hanem egyetlen listás szavazattal támogatja annak összes szereplőjét, a listás előválasztás hatékonysági szempontból egyáltalán nem indokolt. A szavazó jelenleg pártpreferenciái alapján dönt egy adott lista mellett; nem annak részletes személyi összetétele a meghatározó számára. Természetesen egy-egy extrém módon elutasított politikus jelenléte lehet riasztó, de önmagában az a természetes és racionális igény, hogy végre Gyurcsány Ferenc oktrojált támogatása nélkül lehessen szavazni baloldali vagy liberális pártokra, még nem indokolja az összes hely megpályáztatását.

A PM javaslata kedvező lehet azon pártoknak, melyek számára az önálló listaállítás kockázatos lenne, támogatottságuk egyértelműen és tartósan az 5%-os küszöb alatt van, ámde rendelkeznek olyan ismertebb és népszerű politikusokkal, akik egy közös listára az előválasztás során felkerülhetnének. Például a PM is ilyen párt. Egy listás, „egyikszes” szavazáson azonban a közös listára az önálló listaállítástól lemondó pártok szállítják a szavazatokat – minél nagyobb önálló támogatottsággal bírtak korábban, jellemzően annál nagyobb szavazatmennyiséget becsatornázza. Személyekről szóló előválasztás helyett indokoltabbnak tűnik ezt az arányszámot érvényesíteni a listás helyek felosztásában.

Mindezeket túl megjegyzendő, hogy bármilyen listás előválasztás ellen szól önmagában a tény, hogy a közös listaállítást tapasztalataink szerint (különös tekintettel a 2014-es „Kormányváltó” összefogásra) nem képes érdemben bővíteni az ellenzéki szavazótábor. Sőt, ez az eszköz csak az aktuális pártelit „túlélését” segíti, a közös listán elfoglalt, parlamenti mandátumra esélyes posztokkal. A kormányváltás minimális esélyét sem ígéri az a megoldás, mellyel befagyasztják a jelenlegi ellenzéki szavazótábor. A közös lista kizárólag azokat a szavazókat tartja meg, akiknek minden egyes résztvevő elfogadható olyan mértékben, hogy tudja: a közös listára leadott szavazattal e párto(ka)t is támogatja. Kizárólag a sokszínű potenciális ellenzéki szavazótábor több, külön listával, külön azonosulási lehetőséggel, pártválasztási opcióval elérő megoldás tudja érdemben növelni az ellenzéki szavazatok számát.

Az előválasztás hívei indokolt és fontos pozitívumokat emelnek ki, amikor javaslatuk mellett érvelnek. A rendezett vita, a megtermékenyítő kampánykényszer, a párbeszédbe húzás, a mai ellenzéki munkánál jóval aktívabb működést megkövetelő előválasztás számos előnye vitán felül javítaná a magyar baloldali és liberális pártok helyzetét. Egy demokratikusabb és modernebb működési metódust állíthatna szembe a Fidesz központosított, és belső hatalmi alternatíva híján működő gépezetével.

Veszélyei és hátrányai is számosak azonban. Az „imposztor” jelöltek ellen hatásos védekezésnek tűnhet a nyilvánosság, az értékdeklaráció, azaz adott ellenzéki politikai közösség értékeinek nyilvános elfogadtatása minden jelölt-jelölttel. Ez arra valóban alkalmas lehet, hogy

megakadályozza például Vona Gábort a kormányfő-jelölti kandidálásban, hiszen nem fog nyilvánosan hitet tenni a szociáldemokrácia mellett. De egy ismeretlen, felbérelt jelölt esetében nincs ilyen gát – ahogy ma még nem tűnik kielégítőnek az előválasztói oldalon javasolt szűrés-koncepció sem. Az előválasztáson való részvétel feltételeként befizetendő cenzus például nem lehet egyszerre elég alacsony ahhoz, hogy a legszegényebb választókat ne tartsa távol, de elég magas ahhoz, hogy megakadályozza a tömeges szavazatvásárlást. Az előzetes regisztráció (túl azon, hogy igen könnyen felhasználható kampánytémaként az ellenzék ellen, amelyik ellenezte, amikor Navracsics Tibor javasolta a 2014-es országgyűlési választásokra bevezetni, ha most saját belső választásaira mégis alkalmazza) sem feltétlenül bír valódi visszatartó erővel, ha a felheccelt kormánypárti szavazó tudja, hogy adatkezelési hozzájárulása visszavonható, illetve nem alaptalan az a meggyőződése, hogy semmiféle hatósági eljárás vagy szankció nem sújtaná, bármilyen módon is próbálná az ellenzéki előválasztást szabotálni. Erről legkésőbb akkor győződhetett meg, amikor a vasárnapi boltbezárás kapcsán kezdeményezni kívánt népszavazást szó szerint fizikai erőszakkal akadályozták meg, és az elkövetőket semmilyen felelősségre vonásban nem részesítette az államhatalom.

Az előválasztás igazi Achilles-sarka azonban a pacta sunt servanda alapelv betartásának kérdése. Valóban alávetik-e magukat a pártok és a jelöltek az előválasztás eredményének? Hihetjük-e a 2006-2016 közötti időszakot szemlélve, hogy a tíz év alatt folyamatos belső háborúkat folytató baloldal minden szereplője hirtelen képes lesz magát tartani az előzetes megállapodáshoz? Nem árt-e többet az, ha előbb egymás ellen kampányolnak a pártok jelöltjei, majd a vesztes jobb esetben is passzívan kivonul a győztes mögül, rosszabb esetben nem is fogadja el annak győzelmét?

A mai magyar „demokratikus” ellenzék legfontosabb feladata önmaga újbóli megtalálása, megfogalmazása, pártjainak (mindenképpen több, a valódi választói különbségekre rezonáló párt) revitalizálása. A 2018-as választásokon külön listákkal, koordinált egyéni jelöltekkel érhető el a legnagyobb siker. Utóbbi jelöltek kiválasztására átmenetileg jó módszer lehet az előválasztás is. Hosszabb távon azonban ugyanaz a feladata minden egyéni jelöltnek is, mint amit már most a pártoknak szabok: öndefiníció, önálló választói bázis megkeresése és felépítése, taktikai helyett tartalmi elemeken építkezés. Ha ezt a munkát elvégzik a pártok és politikusok, akkor előválasztásra nem, csak magára a választásra lesz szükség, ahol evidens győzelmet arat a jobb jelölt. Ennél optimálisabb megoldás pedig nincs.